

*Долгіх Ярослав Вікторович,
студент Національної музичної академії України
ім. П. І. Чайковського*

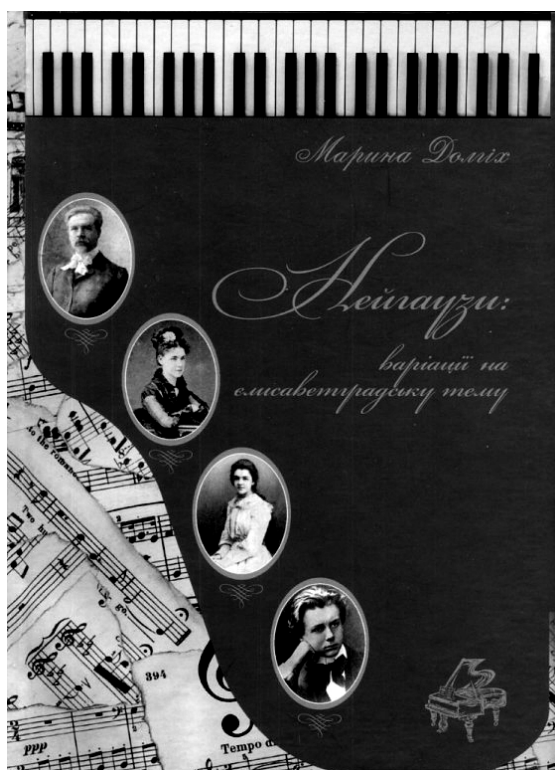
НЕЙГАУЗИ: ВАРІАЦІЇ НА ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКУ ТЕМУ

Рецензія на монографію:

*Долгіх М. В. Нейгаузи: варіації на елісаветградську тему / М. В. Долгіх. –
Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2013. – 336 с.*

*Долгіх Ярослав Вікторович, студент Національної музичної академії України
ім. П. І. Чайковського*

Нейгаузы: вариации на елисаветградскую тему

*Dolgih Yaroslav, student of Tchaikovsky National
music academy of Ukraine*

Neuhaus: variations on a theme Elisavetgrad

**"Ми говоримо Нейгауз, маємо на увазі –
зразковий піанізм.**

**Ми говоримо блискучий виконавець
і педагог, маємо на увазі – Нейгауз"**

Генріх Нейгауз – піаніст, викладач, філософ, письменник, музичний критик – митець світового масштабу. Він закарбував своє ім'я не лише в контексті фортепіанного виконавства, але й в історії музичної педагогіки (його учні – С. Ріхтер, Е. Гілельс, В. Крайнев та багато ін.).

З великого числа літературних досліджень, присвячених маестро, ми знаємо про його життя, естетичні погляди на музику,

секрети педагогічної майстерності.

Відомо, що Г. Нейгауз народився в Єлисаветграді (1888 р.), навчався в Берлінській Королівській Академії музики (клас К. Г. Барта), Віденському університеті музики і виконавського мистецтва (клас Л. Годовського), Петроградській консерваторії; товаришував з багатьма митцями (К. Шимановський, Б. Пастернак, Ф. Блюменфельд).

Ми знаємо про його виконавський репертуар (від Й. С. Баха до музики ХХ століття), блискучу та віртуозну манеру гри, активну педагогічну діяльність (консерваторії Тбілісі, Києва, Москви, Свердловська), а занурившись в епістолярну спадщину, пізнаємо людські якості Г. Нейгауза та основи його філософських міркувань.

Проте, не дивлячись на широкий спектр інформації в існуючих джерелах, усі вони мають одну прогалину, пов'язану з рідним містом митця – Єлисаветградом (нині – Кіровоград).

Єлисаветградський період життя Г. Нейгауза пов'язаний з головним етапом формування та становлення його піаністичного обдарування – заняття в музичній школі батька, Густава Вільгельмовича, концертування в місцевих залах та європейських містах, спілкування з музичними авторитетами.

На перший погляд, такий важливий період в житті майстра не міг вислизнути з-під уваги дослідників. Але факт є фактом, і причиною тому – сам маестро.

Г. Нейгауз не говорив про свої дитячі та юнацькі роки, оскільки за згадкою рідного міста спливали забуті тоталітарною державою німецько-польське коріння митця та приналежність його матері дворянській крові (Ольга-Марцеліна Нейгауз – з роду Шимановських-Блюменфельдів). Маестро "[...] власноруч, завдяки іронічним, а іноді й гумористичним, спогадам, та якомусь дивному збігу обставин перетворив Єлисаветград на місто малоцікаве, приречене на обмеженість і запустіння". Саме через це дослідники творчості піаніста та педагога не звертали особливу увагу на перший період його життя.

***"Ми говоримо Нейгаузи, маємо на увазі – Єлисаветград.
Ми говоримо Єлисаветград, маємо на увазі – Нейгаузи"***

Якщо звузити широту охоплення творчої особистості Генріха Густавовича до регіональних масштабів, то його ім'я постає в контексті сімейства Нейгаузів, що нерозривно пов'язане з культурою Єлисаветграду – містом центральної України, Єлисаветградські (себто кіровоградські) дослідники музичної регіоналістики активно вивчають своїх культурних героїв (серед них, в тому числі, К. Шимановський, Ф. Блуменфельд, Ю. Мейтус), засиджуючись в архівах, формуючи джерельну базу, перекладаючи іномовні документи, контактуючи з науковцями-краєзнавцями та іноземними дослідниками.

Одним з останніх і, без перебільшення, значних досліджень, присвячених не лише постаті Генріха Густавовича, а і його сім'ї, є книга "Нейгаузи: варіації на єлисаветградську тему" кіровоградського музикознавця, кандидата мистецтвознавства Марини Долгіх.

Монографія є значним внеском у бібліографічний корпус, присвячений музичній культурі Кіровоградського регіону та окремим персоналіям. Авторка книги реконструює єлисаветградський період життя та творчості чотирьох видатних членів родини Нейгаузів – Густава, Ольги, Наталії, Генріха – представників музичної спільноти України, чий внесок у розвиток культури є безцінним.

"Нейгаузи: варіації на єлисаветградську тему"

Сама назва книги Марини Долгіх орієнтує читача на її драматургію: незмінними залишаються контекст та головна тема, що проходить крізь роботу, – музична культура Єлисаветграду останньої третини ХІХ – першої третини ХХ століть. Книга складається з шести глав-варіацій (переважно монографічного характеру), прелюдії (передмови) та постлюдії (лист в минуле).

Оповідь починається нарисами (*Варіація перша*), присвяченими багатогранній особистості голови сімейства Нейгаузів – ***Густава Вільгельмовича*** – педагога, композитора, культурного просвітителя, конструктора музичних інструментів, новатора в області нотування.

Авторка подає життєпис митця в усіх його подробицях: дитинство, роки навчання (Кельнська консерваторія та Берлін), шлях з Німеччини в Україну, за-

сади педагогічних принципів, культурне оточення тощо. Особливу увагу М. Долгіх концентрує на найбільш значних досягненнях митця, пов'язаних з Музичною школою (що її відкрив митець у Єлисаветграді) та його методикою викладання, проектом дугової клавіатури фортепіано (що був відзначений призовими місцями на конкурсах), нової системи нотації (зразки якої були надруковані в німецьких виданнях). Дослідниця приділяє також увагу публіцистичній діяльності Густава Нейгауза (методичні посібники, відкриті листи, рецензії), його композиторській творчості (камерні вокальні та інструментальні твори), подає аналіз збірки солоспівів "Пісні юності".

Варіацію другу присвячено *Марцеліні-Ользі Михайлівні Нейгауз*. Це – перша спроба розкриття її постаті у мистецькому ландшафті.

Глава про матір майбутнього піаніста-віртуоза починається з опису її сім'ї – роду Блюменфельдів, – як оточення, що було культурно-естетичною базою формування широко освіченої персони. Тут же акцентується увага на належності О. Нейгауз до двох родових ліній: Шимановських (по матері) та Блюменфельдів.

Нарис про педагогічну діяльність Ольги Михайлівни в Музичній школі Г. Нейгауза розкриває її підходи до викладання – ґрунтовність, суворість, авторитетність; в окремому розділі на базі спогадів сучасників та документальних знахідок реконструюється стиль життя (розпорядок дня, побут, організація дозвілля) не лише Ольги Михайлівни, а й взагалі родини Нейгаузів.

Об'єм інформації, що пропонується читачеві, набагато менший за розділ про Густава Вільгельмовича, оскільки Ольга Михайлівна не відзначалась такою широтою творчих інтересів, як її чоловік. Але це не означає, що її внесок в українську музичну культуру менш значний. В Ользі Нейгауз поєднувалися інтелектуальна особистість, самовіддана дружина, любляча матір та викладачка-просвітителька. Саме її педагогічна діяльність відіграла значну роль у становленні тогочасного піанізму.

Вперше в музикознавчій літературі надається увага і сестрі Генріха Густавовича – *Наталії Штайнбах-Нейгауз (Варіація третя)* – талановитій піаністці та викладачці.

М. Долгіх досліджує етапи становлення піаністичної майстерності Наталії Густавівни (навчання у О. Міхаловського та К. Г. Барта), реконструює географію її гастрольної діяльності (Польща, Німеччина, Італія, Росія), уточнює виконавський репертуар піаністки. Авторка зазначає, що Н. Нейгауз була музикантом з феноменальним слухом, першою виконавицею творів двоюрідного брата Кароля Шимановського. Крім того, дослідниця змальовує трагічні сторінки життя Наталії Густавівни, пов'язані з припиненням активної піаністичної кар'єри, невдалим заміжжям, революцією, війнами, в результаті чого піаністка вимушена була часто переїздити з країну в країну і померла далеко від дому – в Аргентині.

У *Варіації четвертій* авторка розкриває тему "*Генріх Нейгауз і Єлисаветград*" в різних ракурсах.

Починаючи з узагальнень особистих згадок митця про рідне місто, дослідниця переходить до детального зображення дитячих років Майстра у висококультурному середовищі родини, подробиць формування його піаністичних здібностей.

В окремому нарисі висвітлюється юнацтво Генріха Густавовича, його європейські роки – навчання, подорожі, гастрольні виступи. На основі документальних знахідок Марина Долгіх реконструює погляди митця на оточуючі музичні процеси, його естетичні вподобання, критичні міркування, встановлює географію виступів та репертуарний арсенал.

Примітним ракурсом дослідження є нарис про коханих жінок Генріха Нейгауза, що допомагає глибше сприйняти його особистий світ.

Остання частина глави про елісаветградський період життя Генріха Густавовича пов'язана з його концертною діяльністю в рідному місті – авторкою подається систематизація всіх виступів піаніста, що проілюстровані відгуками та рецензіями місцевої періодики.

Наступні глави книги присвячені не персоналіям, а культурно-музичному контексту Єлісаветграда.

У *Варіації п'ятій* авторка висвітлює інформацію про *Музичну школу Г. В. Гейгауза*: історію відкриття, особливості педагогічного процесу, методичні засади, концертну хроніку, учнів (Ю. Мейтус, В. Розумовська, Н. фон Вільперт, А. Тарковський). М. Долгіх вказує, що школа функціонувала в кількох напрямках: підтримка високого рівня виконавства (виховання майбутніх фортепіанних віртуозів), підготовка педагогічних кадрів, навчання акомпаніаторству, виховання культурно розвиненої особистості.

Варіація шоста репрезентує *культурне середовище міста* – згадується музична інфраструктура (нотні магазини, концертні зали, фабрики інструментів), називаються видатні гастролери, що відвідали Єлісаветград (Й. Петров, Л. Собінов, Л. Годовський, М. Лисенко, Арт. Рубінштейн, О. Скрябін та ін.). В окремих нарисах розкрито тему творчих зв'язків сім'ї Нейгаузів з друзями та родинним оточенням – Шимановські, Блюменфельди, Івашкевичі тощо, а також подається короткий опис видатних представників зазначених родів.

Останній розділ книги "Нейгаузи: варіації на елісаветградську тему" – *Постлюдія*, – написаний у формі листа в минуле, де авторка висловлює дяку родині Нейгаузів за їх неоціненний вклад в музичну культуру Єлісаветградщини.

Дана робота пропонує читачеві ознайомитись не лише з фактами біографії тієї чи іншої персони, але й пізнати її повноцінно, як справжню людину з особливостями характеру. Авторка говорить про митців в контексті тогочасної музичної культури Європи та України. Крім того, книга ґрунтується на широкій документальній базі – архівні матеріали, історичні джерела, спогади, епістолярій. Звідси – беззаперечний факт достовірності викладеної інформації.

"Нейгаузи: варіації на елісаветградську тему" Марини Долгіх – зразок ґрунтовної музично-історичної наукової розвідки. Дана монографія – важливий вклад не лише у вивчення музичної культури Єлісаветградського (Кіровоградського) регіону, а й у дослідження історії вітчизняної музичної культури в цілому, адже герої книги – сімейство Нейгаузів – утворювали важливий музичний осередок центру України, були однією з передових культурних сил нашої країни в останній третині ХІХ – першій третині ХХ століть.